

A romák oktatása és képzése Európában

A romáknak az oktatási és képzési rendszerbe való bevonása súlyos gondot jelent, különösképpen a társadalmi beilleszkedés szempontjából. A romák nem tudnak kitörni a szegénység ördögi köréből, hiszen iskolázatlanságuk miatt, melynek oka, hogy nem rendelkeznek a normális iskoláztatás minimális feltételeivel, kiszorulnak a társadalmi munkamegosztásból. Világos, hogy az elemi társadalmi előrejutás, amit például egy állandó munkahely jelentene, törvény szerint legalább alapfokú végzettséget követel, mellyel a romák többsége nem rendelkezik – egyrészt az anyagi feltételek hiánya, másrészt a szülők gyenge motivációja miatt (hiszen a szülők nem látják az iskolában a társadalmi felemelkedés eszköztét).

Váló igaz, hogy az iskola egyre kevésbé képes megfelelni nevelési feladatainak, részben az erkölcsi értékek korunkban mutatkozó elbizonytalanodása miatt, melyhez az a sajátos probléma is társul, hogy a romák számára az állami oktatás nem feltétlenül felel meg annak a kultúrának a szempontjából, amelyet a jövő nemzedékeire kívánnak hagyományozni. A munkalehetőségek szempontjából pedig az iskola gyakorlatilag képtelen a roma diákok számára olyan képzést biztosítani, amely a jelenlegi tömeges munkanélküliség feltételei között versenyképessé tenné őket a munkaerőpiacon, pedig az oktatásnak az volna az alapvető feladata. Ez a mechanizmus, mely a romák oktatási-képzési rendszerből való történelmi kizáródásának egyenes következménye, egyben jövőbeni kizáródásuk legfőbb oka is, hiszen állandósítja társadalmi-közösségi integrációjuk hiányát. Nem nehéz előre látni, hogy a gyerekeknek a rendszeres iskoláztatásból való tartós kiszorulása következtében a következő nemzedékek újratermelik az analfabetizmust, mivel ezek a generációk a társadalmi élet modern folyamataiba való beilleszkedésük szempontjából hátrányos helyzetűek lesznek, és újratermelik, sőt megerősíthetik a népünkét sújtó negatív sztereotípiákat.

Köztudott ugyanis, hogy a romák a társadalmi ranglétra legalján helyezkednek el, amit a szociológiai kutatások is folyamatosan alátámasztanak. Ez nemcsak egy történelmi folyamat eredményeképpen igaz, hanem a legszegényebb rétegek között való elhelyezkedés társadalmi következményei (munkanélküliség, erőszak stb.) szempontjából is. Nyilvánvaló, hogy ha a romákat össze kívánjuk vetni a hátrányos helyzetükből adódó társadalmi következmények szempontjából a népesség egyéb rétegeivel, alapvető fontosságú, hogy az összevetés a romák és az azonos társadalmi osztályba tartozó más etnikumok, ne pedig valamennyi társadalmi réteg között történjen. Ellenkező esetben tudományosan hibás és erkölcsileg téves eredményekre jutunk.

Márpedig szociológusok, még olyanok is, akiket jó szándék vezérel, de nem értik ezt az alapvető mechanizmust, gyakran beleesnek abba a hibába, hogy rasszista módon a roma populáció paramétereit általában vetik össze az egész populáció, sőt a tehetősebb néprétegek paramétereivel vagy egyenesen az átlagos polgár idealizált modelljével. Pedig a társadalmi rétegenként végzett kutatások épp ellenkező eredményekhez vezetnek.

Így például a Zágrábi Kriminológiai Intézet által 1980 és 1990 között végzett kutatások kimutatták, hogy nyolc azonos társadalmi réteghez tartozó etnikum közül a romák csak a harmadik helyen állnak a bűncselekmények számát tekintve, és csak második helyen a súlyos bűncselekmények elkövetői között.

Különösen igazak ezek a megállapítások a romák képzési és oktatási helyzetét illetően. Köztudott ugyanis, hogy a fiatal romák jelentős hányada a kötelező iskolázottságot sem szerzi meg. Ezt az adatot sem lehetséges azonban rosszhiszeműség nélkül a népesség egészével összevetni, hanem az azonos társadalmi réteg népességéhez kell hasonlítani. Ellenben a romák helyzetének egyik sajátossága, hogy bizonyos kormánypolitikai szándékok következményeképpen a roma gyerekeket, akárcsak az értelmi fogyatékosokat, „speciális osztályokba” gyűjtik össze, ennek minden ismert következményével. De nem lehet elégszer ismételni, hogy ez az elfogadhatatlan gyakorlat, amelyben Bulgária néhány éve sajnálatosan élen jár, nem a romák szándékából, hanem hivatalos politikai döntések nyomán alakult ki.

Általánosabb síkra visszatérve, érthetetlen, hogy e problémák megoldása a szerencse és az idő függvénye. Másik alapvető gond, amely változatlanul hátráltatja a roma gyerekek iskolai előmenetelét, és oka a családok együttműködési hiányának és motivátlanságának, a rromani anyanyelvi oktatás hiánya, mely továbbra is fennáll, annak ellenére, hogy ma már rendelkezésre állnak olyan pedagógiai eszközök, mint a rromani nyelvtan, rromani ábécéskönyv tanári kézikönyvvel közel húsz nyelven, foglalkoztató könyvek (Rukun), rromani szótárak stb. További kiadványok vannak előkészületben, így olvasókönyvek, 1001 szavas értelmező szótár gyermekek számára stb. Felmerül a kérdés, hogy az egyes országok alapfokú oktatása miért nem tartalmaz még – akár csak fakultatív jelleggel – rromani órákat. Megítélésünk szerint nagyon hasznos volna általános iskolában oktatási nyelvként a helyi többségi nyelvel párhuzamosan bevezetni mindenhol, ahol élő a rromani nyelv. A rromani nyelv szóbeli oktatása helyi dialektusban kerülne bevezetésre, mely lehetővé tenné az írás elsajátítását e dialektusban, a közös rromani ábécével, így jutva el a közös rromani nyelv fokozatos elsajátításához, szem előtt tartva az átjárhatóságot és a kommunikáció lehetőségét a többi nyelvjárás felé. Ez egyben lehetővé tenné a többségi nyelv kölcsönös tiszteleten alapuló jobb elsajátítását is. Nem arról van szó ugyanis, hogy a gyermeket arra kellene oktatni, amit már amúgy is tud (a társalgási, szóbeli és dialektális rromani nyelvre), hanem arról, hogy ezt az előnyt felhasználva eljuttassuk őt egyrészt a közös rromani nyelv – az európai civilizáció, a roma identitás szanszkritához közeli nyelve – , másrészt pedig a többségi nyelv nem kevésbé tökéletes elsajátításáig, hiszen ez utóbbi is egyaránt fontos része minden roma összetett identitásának.

Megragadjuk itt az alkalmat, hogy üdvözljük a román Oktatásügyi Minisztérium erőfeszítéseit, melyek keretén belül a *G. Sarău* professzor által hat éve irányított kísérletek elképzeléseink irányába mutatnak. Bízunk e kísérletek sikeres kiterjesztésében. E tekintetben ismét ki kell emelni a szülők együttműködésének jelentőségét. Többségük kétségkívül igen kedvezően fogadja ezt az oktatást, nevezetesen azokban az országokban, ahol hagyománya van a kisebbségi jogok tiszteletének. Mégis, gyakran hallani az alábbi ellenvetést: gyerekeink otthon már megtanulták a rromanit, mi mást adhat még nekik az iskola? Bizonyos kormányok felhasználják egyes szülők hasonló reakcióit annak igazolására, hogy miért marad el nyelvünk oktatásának iskolai bevezetése. Pedig ezt a logikát követve feleslegessé válna a szerb nyelv oktatása a szerb gyerekek számára, vagy a magyaré Magyarországon, a görögé Görögországban stb. Holott a szavak és fogalmak, melyeket az iskolában tanulnak, kiegészítik az otthon elsajátított szavakat és fogalmakat. Mindkettő hozzátartozik a műveltséghez. A rromani nyelv elsajátítását tehát ki kell egészítenie a rromani irodalom és műveltség elsajátításának, a méltóság és a kölcsönös tisztelet jegyében, lehetővé téve ezáltal a romák európai civilizációban betöltött helyének jobb megértését. Hiszen jól tudjuk, hogy a műveltségvesztés, mely ellen egy ilyen prog-

ram hatékony fegyvernek bizonyulna, maga után vonja az elembertelenedést, valamint a valamennyiünk által jól ismert hátrányos társadalmi következményeket.

Az iskola-előkészítő csoportok felállítása a fent vázolt feltételekkel – rromani anyanyelvi oktatás a többségi nyelv felé való fokozatos nyitással – fontos lépést jelentene az oktatás jobb befogadása, valamint mind a tanulók, mind a családok iskolához való pozitívabb hozzáállásának kialakítása felé.

Mindnyájunk, romák és nem romák kötelessége, hogy ügyeljünk a roma gyermekek szocializációjára. Márpedig a szocializációhoz nagyban hozzájárul az anyanyelvnek a legkisebb gyerekkortól történő elsajátítása, ami a gyermek joga. Amint azt már elmondtuk, e jog gyakorlásának nincs akadály, hiszen azt a didaktikai feltételek lehetővé teszik. Jogos kérés tehát, hogy nyíljanak iskola-előkészítő és alapfokú iskolai osztályok, amelyek egy felsőbb fokú oktatásban folytatódhatnak.

Ezzel egy időben a pedagógiai főiskolákon különös gondot kell fordítani – ahogyan azt Romániában teszik – a hozzáértő oktatók képzésére, nehogy – mint ahogyan azt már bizonyos iskolákban megfigyelhettük – pedagógiai szakemberek hiányának ürtügyén hiúsuljon meg ez a program a gyakorlatban. Természetesen a gyakorlati megvalósulás csak fokozatos lehet, de nem szabad összetéveszteni a megvalósítás fokozatosságát és módszerességét a tehetetlenséggel, hitetlenséggel és halogatással. Sem a hiú önélégültséggel.

Mind az anyanyelv, mind a szélesebb értelemben vett társadalmi nyelv elsajátítása közben a roma gyermeknek arra van szüksége, hogy iskolai nevelői őt a *lét* és nem a *tulajdon* filozófiájával közelítsék meg. Nevelésének ez az alapja, amely kevésbé köztudott – a klasszikus filozófián túl egybeesik a megosztás, a szolidaritás, az örökség hagyományos visszautasításának roma filozófiájával. Ezenkívül egy tanulási motivációs rendszer kidolgozása is szükséges. A roma népesség igen nehéz társadalmi körülmények között él, ami a gyermekek oktatásának szempontjából jelentős tényező. Ennek ellenére nem szabad összekevernünk e nehéz körülményeket e népesség sajátos életfelfogásával, ellenkező esetben a már feljebb bírált „speciális” osztályok sémájához jutunk. E tekintetben Európában még jelentős elemző munka vár ránk.

E folyamat kiegészítéseképpen elengedhetetlen, hogy a nem roma gyermekek megismerjék roma polgártársaik történelmét, kultúráját és irodalmát. Ez elengedhetetlen feltétele a valóban európai társadalom kialakulását lehetővé tevő interkulturális oktatásnak. Mély meggyőződésünk, hogy a roma identitás elismerése az oktatásban, ahogyan szélesebb értelemben szétszórt nemzeti kisebbségi elismertetésünk a BESZE tagállamaiban hozzá fog járulni, hogy megelőzzük e problémák elmélyülését és olyan kétségbeesett, erőszakos marginalizációs jelenségekké való fejlődését, amelyekre Amerikától Délkelet-Ázsián át Dél-Afrikáig számtalan példát találhatunk a világban. Egyenlő alapokról a párbeszéd útja döntő fontosságú lehet a nagyobb igazságosság és ezáltal a stabilitás és a társadalmi béke szempontjából kontinensünkön.

Mindnyájunk, romák és nem romák kötelessége, hogy ügyeljünk a roma gyermekek szocializációjára. Márpedig a szocializációhoz nagyban hozzájárul az anyanyelvnek a legkisebb gyerekkortól történő elsajátítása, ami a gyermek joga. Amint azt már elmondtuk, e jog gyakorlásának nincs akadály, hiszen azt a didaktikai feltételek lehetővé teszik. Jogos kérés tehát, hogy nyíljanak iskola-előkészítő és alapfokú iskolai osztályok, amelyek egy felsőbb fokú oktatásban folytatódhatnak.

Pöcz Borbála fordítása